

Recenzja

dysertacji doktorskiej mgra Pawła Pietrzyka, *Aspekty polityczne i gospodarcze w działalności dyplomatycznej Leona Orłowskiego*, Rzeszów 2015, ss. 227, napisanej pod kierunkiem dra hab. Mirosława Kłuska

Biografia, omawiająca polityczną i gospodarczą działalność Leona Orłowskiego, wpisuje się w ważny nurt dokumentowania przez historyków życia i działalności polskich dyplomatów. Uważam, że tego typu opracowania porządkują dorobek Polaków żyjących w kraju i poza jego granicami. Podnoszą one stan wiedzy o postaciach polskiej dyplomacji i polityce zagranicznej, ocenianej z perspektywy dokonania jej autorów. W mojej ocenie, biografie stanowią istotny kierunek w badaniach historycznych.

Leon Orłowski, jak zaznacza mgr Paweł Pietrzyk, autor przedstawionej do oceny dysertacji pt. *Aspekty polityczne i gospodarcze w działalności dyplomatycznej Leona Orłowskiego*, był mniej znanym polskim dyplomatą okresu dwudziestolecia międzywojennego. Mgr Paweł Pietrzyk zwraca uwagę na to, że był to dyplomata drugiego szeregu, bardziej urzędnik niż polityk. Na podkreślenie zasługuje fakt, że życie Leona Orłowskiego przypadło na pięć różnych epok: ziemie polskie pod zaborem rosyjskim, okres I wojny światowej, czas II Rzeczypospolitej, lata II wojny światowej i okres powojenny. Oceniając wskazane epoki z punktu widzenia politycznego, były to skrajnie różne okresy w dziejach Europy i świata. Każda z wymienionych epok stawiała mgr Pawłowi Pietrzykowi inne pytania badawcze, wymagała od autora umiejętnego łączenia wątków życia Leona Orłowskiego z aktualną sytuacją polityczną i ekonomiczną Polski, Europy i świata oraz poszukiwania przyczyn podejmowanych przez niego decyzji i wyborów, zarówno w życiu prywatnym jak i zawodowym.

Ramy chronologiczne rozprawy mgra Pawła Pietrzyka nie budzą żadnych zastrzeżeń. Biografia wymaga chronologicznego układu treści, wyznaczonego przez lata życia jej bohatera, Leona Orłowskiego (1891-1976). Na uznanie i podkreślenie zasługuje to, że autor dysertacji, jak podaje we wstępie, potraktował poszczególne okresy życia Leona Orłowskiego „w sposób równorzędny” (s. 3). Przyjęcie tego słusznego założenia badawczego pozwoliło na kompleksowe zaprezentowanie życia i działalności tego polskiego dyplomaty, bez specjalnego wyróżniania jednego etapu życia, którym był okres w jego dyplomatycznej karierze w latach 1936-1941, gdy był Posłem Nadzwyczajnym i Ministrem Pełnomocnym na Węgrzech. Takie rozwiązanie pozwoliło na wydobywanie, przez mgra Pawła Pietrzyka, w

każdym etapie życia Leona Orłowskiego, głównych przyczyn sprawczych decydujących o jego karierze i życiowych wyborach.

Mgr Paweł Pietrzyk podejmując temat, we wstępie zaznacza, że „Orłowski, jako jeden z wielu polskich dyplomatów okresu II Rzeczypospolitej, który stał się bardziej aktywny dopiero w latach 30. XX wieku, nie wydawał się szczególnie interesujący dla badaczy polskiej dyplomacji i nie znajdował ich uznania” (s. 4). Dyplomata ten został zapomniany, a pamiętali o nim tylko wytrawni badacze dziejów polskiej dyplomacji. W mojej ocenie sytuacja ta wynikała z dwóch przesłanek. Pierwszą było rozproszenie bazy źródłowej dokumentującej kolejne etapy życia Leona Orłowskiego w archiwach polskich, europejskich i w USA. Drugą, o której wspomina mgr Paweł Pietrzyk, było odsuniecie się tego dyplomaty po zakończeniu II wojny światowej, w cień. Leon Orłowski wycofał się nawet, co interesujące i inspirujące z punktu widzenia badacza jego życia, z aktywnej współpracy z Polonią w Stanach Zjednoczonych. Świadomie zrezygnował z działalności w ugrupowaniach polonijnych, oddając się w zamian kontaktom towarzyskim z innymi, mu podobnymi, obywatelami świata. Obok nielicznych Polaków znajdowali się w tym starannie dobranym gronie przyjaciół, dyplomaci innych państw, z którymi współpracował w latach międzywojennych. Być może wpływ na ten stan rzeczy miał również fakt, że Leon Orłowski przyjął po wojnie obywatelstwo USA. Decyzja ta ułatwiła mu kontakty z rodziną mieszkającą w Polsce. Jako obywatel USA był kilka razy w Polsce Ludowej.

Na uznanie zasługuje bogata baza źródłowa dysertacji zgromadzona przez Autora. Mgr Paweł Pietrzyk informacji o życiu i działalności Leona Orłowskiego szukał w miejscach, w których ten mieszkał. Z tego powodu, obok rodzimego Archiwum Akt Nowych w Warszawie i Biblioteki Narodowej w Warszawie, materiał źródłowy Autor przedstawionej do oceny dysertacji odnalazł w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Polskim Instytucie Naukowym w Nowym Jorku, Archiwum Polonii przy Polskiej Misji w Orchard Lake, Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie, Węgierskim Archiwum Narodowym. W biografiiach nie może zabraknąć opinii o postaci wyrażanej przez osoby, które ją znały i współpracowały z nią. W tym wypadku niezbędne okazały się pamiętniki i wspomnienia polskich i zagranicznych dyplomatów, którzy stykali się z Leonem Orłowskim. Autor dysertacji wykorzystał dostępne źródła informacji w formie wspomnień, aby konfrontować je z przekazem źródeł archiwalnych. Bazę źródłową dysertacji uzupełnia obszerna literatura przedmiotu oraz ówczesna prasa. Jako dyskusyjny element pragnę wskazać na niedosyt informacji pochodzących ze wspomnień rodzinnych, głównie wywiadów. Czy autor dysertacji podjął starania, aby skontaktować się z rodziną, bliższą lub

dalszą, Leona Orłowskiego. Przeprowadzenie wywiadu z osobami spokrewnionymi, być może, ponieważ nie można mieć pewności, pozwoliłoby na odkrycie nowych faktów z życia tego dyplomaty. Może zachowały się w prywatnym archiwum listy Leona Orłowskiego wysyłane z USA do kraju lub inne nieznanne zapiski, notatki i zdjęcia.

Przedstawiona do oceny dysertacja składa się z siedmiu rozdziałów, które w chronologicznym porządku oddają poszczególne etapy życia Leona Orłowskiego. Trzy rozdziały mgr Paweł Pietrzyk poświęcił na prezentację dwóch etapów życia dyplomaty. Pierwszy odsłania dzieciństwo, młodość szkolną, studia w Wiedniu i służbę wojskową w czasie pierwszej wojny światowej. Rozdział szósty poświęcony jest ostatniemu etapowi życia Leona Orłowskiego: emigracja w USA, pobyt w Paryżu, powrót do kraju. Ostatni rozdział, siódmy, porządkuje dorobek naukowy i popularnonaukowy bohatera dysertacji. Cztery rozdziały mgr Paweł Pietrzyk poświęcił na prezentację życia zawodowego Leona Orłowskiego. Rozpoczyna on karierę dyplomaty jako organizator placówek konsularnych w USA (rozdział drugi), następnie w latach 1927-1936 jest pracownikiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, aby w kolejnym etapie kariery wyjechać do pracy w Ambasadzie w Londynie. Rozdział czwarty i piąty odsłaniają okres pracy Leona Orłowskiego, gdy ten był w latach 1936-1941 Posłem Rzeczypospolitej Polskiej na Węgrzech. Słusznie ten czas mgr Paweł Pietrzyk podzielił na dwa odrębne rozdziały, prezentując osobno okres 1936-1939 oraz działalność dyplomatyczną Orłowskiego w latach 1939-1941.

W każdym z rozdziałów można z łatwością, co jest zaletą przedstawionej do oceny pracy, wydzielić główną myśl rozdziału. W rozdziale pierwszym są to, moim zdaniem, studia w Wiedniu, które pozwoliły Leonowi Orłowskiemu na zawiązanie szeregu przyjaźni, w kolejnym rozdziale najważniejszym elementem jest zwrócenie uwagi przez Autora przedstawionej do oceny dysertacji, na dwie broszury napisane przez Orłowskiego w USA. Pierwsza, którą należy traktować jako instrukcję skierowaną do polskich przedsiębiorców, którzy zainteresowani byli handlem z USA i druga opowiadająca o Polakach w Teksasie. Osia kolejnego, trzeciego rozdziału jest niewątpliwie raport przygotowany w Londynie, informujący o kierunkach polityki Wielkiej Brytanii. W jego treści ujawnił się ogromny zmysł obserwacji i oceny faktów oraz talent dyplomaty, którego określano mianem rozsądnego sceptyka. W kolejnym, szóstym rozdziale działalność dyplomatyczną Leona Orłowskiego pozwalają zrozumieć jego zabiegi dyplomatyczne, których celem było osiągnięcie stanu w którym, węgierska opinia publiczna demonstrowała propolskie nastawienie w chwili, gdy polityka węgierska stawała się całkowicie zależna od Niemiec.

Orłowski spodziewał się wybuchu wojny. Gdy ta samospełniająca się przepowiednia się sprawdziła, zadbał o to, aby ułatwić ewakuację Polaków przez terytorium Węgier. Ostatni etap życia Leona Orłowskiego ilustruje zdanie zapisane przez Leona Orłowskiego dnia 22 lutego 1941 roku: „trzeba zrobić instrukcje dla siebie na przyszłość”.

Omówiona budowa pracy jest starannie przemyślana. Na podkreślenie zasługuje to, że mgr Paweł Pietrzyk losy zawodowe Leona Orłowskiego prezentuje na tle epoki historycznej i dziejów polskiej dyplomacji. W pracy znalazło się miejsce na opis czasu odbudowy po 123 latach niewoli, polskiej służby dyplomatycznej, zobrazowanie kryteriów doboru kadr do służby dyplomatycznej, prezentację organizacji polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a także rozgrywek personalnych w polskim MSZ, sporów i kłótni Polonii w USA po 1945 roku. Przyjęta konwencja zasługuje na wyróżnienie. Docenić należy również to, że mgr Paweł Pietrzyk z sukcesem realizuje kolejne założenie badawcze. Umiejętnie przedstawia osoby promujące Leona Orłowskiego w polskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych, pokazuje kim były i w jakim momencie życiowym spotkał się z nimi Orłowski.

Podkreślić należy to, że mgr Paweł Pietrzyk z przyjętego na siebie zadania, w którym ukazuje aspekty polityczne i gospodarcze w działalności Leona Orłowskiego, wywiązał się w stopniu wzorowym. Autor wykazał się opanowaniem warsztatu pracy historyka, poprawnie buduje związki przyczynowo-skutkowe, potrafi zbudować interesującą narrację historyczną, dysponując przy tym niepełnymi informacjami. Umiejętnie je zestawia, wyciąga wnioski. Podkreślenia wymaga również to, że mgr Paweł Pietrzyk nie wierzy wszystkim przekazom źródłowym. Nie boi się w narracji historycznej podkreślać swojego sceptycyzmu wobec posiadanych informacji. Ważną cechą mgr Pawła Pietrzyka jest przyznanie się do tego, że nie wszystko w życiu i działalności Leona Orłowskiego można przedstawić i wyjaśnić jednoznacznie. Pojawiają się wątki owiane tajemnicą, np. okres od listopada 1927 do czerwca 1928, gdy nie podjął studiów w Paryżu, (s. 68) ustalenie dokładnej daty zawarcia drugiego małżeństwa. Do niewyjaśnionych wątków życia tego dyplomaty mgr Paweł Pietrzyk zalicza również ten, związany z przyczynami powrotu Leona Orłowskiego w schyłkowym okresie życia do kraju. Moim zdaniem, genezę podjęcia tej decyzji wyjaśnia sam autor, zwracając uwagę, że Leon Orłowski w połowie dekady lat siedemdziesiątych XX wieku odczuwał trudy życia, doskwierała mu choroba serca. Decyzja o powrocie motywowana była z całą pewnością chęcią spędzenia ostatnich dni życia w gronie rodziny. Nie chciał być sam w USA. Pewien niedosyt wywołuje brak informacji o prywatnym życiu Leona Orłowskiego. Usprawiedliwia Autora tytuł dysertacji, który jednoznacznie wskazuje wątki, na których

skoncentrował uwagę Autor. O życiu prywatnym dowiadujemy się, z informacji pośrednich: lubił polowania, grał w brydża, lubił spotkania towarzyskie, podróże. Na koniec dysertacji Autor zachował informację o tym, że był miłośnikiem sztuki, głównie malarstwa. Czytelnik chciałby więcej informacji o relacjach z pierwszą i drugą żoną, podróżach po świecie i cyklicznych pobytach w Polsce. Zdaję sobie sprawę z faktu, że dotarcie do tego typu źródeł może być kłopotliwe lub wręcz niemożliwe, jednak zebranie w jednej części pracy (rozdziale) informacji o życiu prywatnym Leona Orłowskiego, które Autor przemyca w poszczególnych rozdziałach, byłoby zabiegiem, w mojej ocenie, bardzo wzbogacającym treść biografii Leona Orłowskiego. Podstawowe pytanie, jakie rodzi się, to jakim był człowiekiem w życiu prywatnym ten „racjonalny sceptyk”. Pośrednio wnoszę, że nie uznawał siebie za wybitną jednostkę. Świadczy o tym fakt, że jak sam wyjaśniał, nie miał ochoty na spisanie pamiętników: „nie będąc poetą ani nie odgrywając poważniejszej roli, pozostawiam pisanie pamiętników ludziom, którzy mogą być bardziej interesującymi” (s. 187).

Powyższe uwagi dotyczące rozprawy mgra Pawła Pietrzyka pt. *Aspekty polityczne i gospodarcze w działalności dyplomatycznej Leona Orłowskiego*, które mają niewątpliwie charakter dyskusyjny, nie mogą w żaden sposób osłabić bardzo pozytywnej opinii o dysertacji. Jej autor doskonale uporał się z trudną materią tematu. Przygotował rozprawę, którą bez wątpienia można określić jako wartościową. Uzupełnia ona w znaczący sposób stan wiedzy historycznej o polskiej dyplomacji okresu międzywojnia i losach życiowych jednego z polskich dyplomatów po zakończeniu kariery w służbie dyplomatycznej.

Przedstawiona do oceny dysertacja mgra Pawła Pietrzyka pod tytułem: *Aspekty polityczne i gospodarcze w działalności dyplomatycznej Leona Orłowskiego*, w mojej ocenie spełnia wszelkie wymogi stawiane przez ustawę o stopniach i tytule naukowym. Wnioskuje o dopuszczenie mgra Pawła Pietrzyka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Sławomir Kamosiński, prof. nadzw.